

Käsittää.

Maisteri ARVO T. INKILÄLTÄ, nuorelta kielentutkijalta, jonka elämänvaiheista ja sankarikuolemasta *Virittäjässä* v. 1941 ss. 362—3 oli lyhyt selonteko, valmistui v. 1933 yliopistollisena opinnäytteenä laajahko merkityso pillinen tutkielma »Suomen kielen *käsi* -sanaperheen statiikkaa ja dynamiikkaa» (282 kvartokokoista konekirjoitusliuskaa). Tämän ansiokkaaksi arvostellun tutkimuksen mahdollisen painattamisen jäätyä odottamaan nykyistä rauhallisempia aikoja olemme halunneet julkaista erästä tuon tutkimuksen osaa koskevan supistelman, jonka tekijä itse piti esitelmänä Kotikielen Seurassa 24. XI. 1933. Esitelmämuodosta sekä siitä, että sen laatijalla itsellään ei ole ollut tilaisuutta (eikä tietävästi aikomustakaan) saattaa sitä painokuntoon johtuvat eräät epätasaisuudet muotoseikoissa, mm. siteerauksessa. Tämän johdosta huomautamme, että mainittua alkuperäisen tutkielman käsikirjoitusta säilytetään Sanakirjasäätiön arkistossa Helsingissä. — *Virittäjän toimitus.*

Verbi *käsittää* on muodostunut meikäläisten merkitysopin tutkijain käyttämänä jo eräänlaiseksi kouluesimerkiksi. Olen huomannut ainakin W. O. STRENGIN, HAKULISEN, TALLGREN-TUULION ja PUKIN omistaneen sille huomiota tutkielmissaan. Kaikki ovat yksimielisiä, että tämä verbi on *käsi*-sanan johdannainen ja että sen alkuperäinen merkitystehtävä on ollut ilmaista konkreettista toimintaa, 'käsin kiinniottamista'. Vanha kirjasuomi ja eräät murteet todistavat tämän merkityksen puolesta. Tässä suppeassa esityksessä ei siis voida sanoa mitään uutta itse tapahtuneesta pääasiasta. Mutta *käsittää*-verbin merkityksenkehityksen varrelta on säilynyt jälkiä vanhoissa kielenmuistomerkeissä ja murteissa, ja niiden poimiminen ja ryhmittely viehättää ehkä merkitysopin harrastajia, ja niiden esittely koitunee myös pieneltä osaltaan hyödyksi merkitysopin vaikeiden pulmien selvittelylle.

Käsittää-verbin merkityksen kehitys 'käsin kiinniottamisesta' 'järjellä tajuamiseen, ymmärtämiseen' on selitetty vieraan kielen vaikutukseksi. Hakulinen mm. on viitannut latinan *comprehendere*, ranskan *comprendre*, saksan *begrüßen* ja ruotsin *begräpa*-verbeihin, joilla on ollut tai on vielä sekä konkreettisia 'kiinniottamisen' että abstraktisia 'ymmärtämisen' merkityksiä. Tallgren-Tuulio yhtyy Hakuliseen ja ajallisesti yhdistää tämän sanan merkityskehityksen *renessanssin* nimellä tunnettuun kulttuurivirtaukseen, »joka sangen pikaisesti, parissa vuosisadassa, linkosi liikkeelle monen monet kreikkalais-latinaiset sanonnat (joukossa myös »käsittämisen»), niin että ne tässä lyhyessä ajassa ilmestyvät ensin italian ja ranskan kirjakielen, melkein samoihin aikoihin saksaan, pian sen jälkeen vanhaan ruotsiinkin ja sitten suomen silloin vasta alulle pantuun kirjakielen».

Kun otetaan huomioon latinan, ranskan, saksan, ruotsin ja suomen 'käsittämistä' merkitsevien verbien samanlaatuiset merkitykset ja yleinen toteamus, että kulttuurivirtaukset painavat oman näkyvän ja kestävänsinnettinsä niiden tielle ja kannattajiksi joutuneisiin kieliinkin, tämä suuripiirteinen näkemys on niin vakuuttava, että tuskin johtuu mieleenkään sen yksityiskohtien uudelleen arviointi. Kun kulttuurivirtausten mukana yksityiset sanat siirtyvät kielirajojen yli, voinee yhtä hyvin myös toisen kielen sisäinen kielimuoto vilkkaan vuorovaikutuksen kestäessä kaksikielisten yksilöiden ja käännösten välityksellä painaa leimansa toiseen.

Nykyään on yleiskielessä *käsittää*-verbillä kaksi aivan erilaista merkitystä. Se voidaan identifioida verbillä 'y m m ä r t ä ä', esim.: »Kun kivi putoaa, niin me *käsitämme* ilmiön siten, että Maa aiheuttaa ympäristöönsä gravitaatiokentän, joka vaikuttaa kappaleeseen ja pudottaa sen». Toisenlaatuisissa yhteyksissä se voidaan identifioida verbillä 's i s ä l t ä ä',

esim.: »Huoneisto, joka käsittää 3 huonetta ja keittiön» tai »Ensimmäisten, suhteellisesti lyhyen ajan käsittävien hapuilevien yritysten jälkeen löysi Uno Kailas taiteilijana oman tyylimuotonsa». Nämä molemmat merkitykset, 1. 'begreifen, verstehen' ja 2. 'umfassen, enthalten' elävät kielessä rinnan aiheuttamatta minkäänlaista sekaannusta. Olenaisin ero niiden välillä johtuu subjektin laadusta: ensimmäisessä tapauksessa subjektina on henkilö, älyllinen olento ja »käsittäminen» on sielun toimintaa, jälkimmäisessä taas subjekti on alkeellisimpiakin sielullisia kykyjä vailla oleva konkreettinen oloseikka tai suorastaan abstraktikäsite. Joutuminen erilaisten lausekonstruktioitten jäseneksi on aiheuttanut tai ainakin tehnyt mahdolliseksi kehityksen kulun eri suuntiin.

Molemmat merkitykset juontuvat aivan selvästi samasta alkumerkityksestä. Jälkimmäisen kehityskulun, siis 'ottaa, saada käsin kiinni' > 'sisältää', jätän tässä tarkemmin esittelemättä. Mainitsen vain paralleelitapauksena *kädessä olemisen, käsiin joutumisen*. Niin selvä ja selityksiä kaipaamaton kuin tällainen ilmaus onkin esim. virkkeessä »Minulla on *kynä kädessäni*», ei laita ole enää sama, kun joku on *aaltojen* tai *myrskyn käsissä*, tai *näöntyy näjän käsiin*. Tällaisiin ilmaustyyppeihin on liu'uttu aste asteelta, samoin on *käsittää* -verbin kohdalla jouduttu 'sisältämisen' merkitykseen. Mutta mielenkiintoisempi ja tärkeämpi on kehityskulku 'käsiin saamisesta' 'ymmärtämiseen', ja siksi tyydyttäköön vain tämän kehityskulun osoittamiseen.

Tässä yhteydessä lienee myös aihetta lähinnä Agricolan kielenkäytön vuoksi huomauttaa seikasta, jonka merkitysoopin tutkijat joutuvat yhä uudestaan ja uudestaan toteamaan: saman sanan eri merkitykset, vanhat ja uudet, pysyvät eräissä tapauksissa varsin sitkeästi kielen produktiivisena omaisuutena. Tätä ei ole käsitettävä edes niin, että eri seuduilla käytettäisiin tai eri henkilöt käyttäisivät sanoja eri merkityksissä, vaan sama henkilö saattaa käyttää samaa morfeemia mitä erilaisimmissa tehtävissä. Niinpä tunnettu Goethen sanaston tutkija Boucke sanoo *Gemüt* -sanasta, että sen lukuisista merkityksistä esiintyy Goethen teoksissa niin monipuolinen edustajisto, että sanan uusyläsaksalainen merkityksenkehitys voitaisiin osoittaa yksinomaan Goethen tarjoamin esimerkein. — Tämä merkitysten moninaisuus johtuu siitä, että kieli tajutaan ja myös opitaan lausekokonaisuuksina eikä analyyttisena, sanoiksi jaoteltuna. Jokin sana tai sane voi säilyä tietyn fraasin tai muun ilmausmuodon osana; fraasi kokonaisena saattaa siirtyä uuteen merkitystehtävään ja sane sen mukana saada uuden merkityksen; tai päinvastoin fraasi voi säilyä alkuperäisessä merkityksessä, mutta sane saattaa muissa yhteyksissä joutua uusiin merkitystehtäviin.

Saman kielenkäyttäjän ainesvarastoon mahtuvat molemmat erilaiset ilmaistyyppit, säilyvät erillään ja joutuvat itsenäisinä käytäntöön. — Merkitysopin tutkijalle tämän seikan toteaminen ja tunnustaminen asettaa kuitenkin vaatimuksen, että hänen ei ole lupa tyytyä satunnaisiin huomioihin eikä pistokokeisiin, jos hän haluaa päästä varmoihin tuloksiin. Monesti on otettava suorastaan tilasto avuksi. Tässä esityksessä on kuitenkin esimerkkien luettelon suhteen tehtävä rajoituksia.

(1.) Vanhimmiksi, alkuperäisimmiksi *käsittää* -verbin merkityksiksi voidaan siis asettaa 'ottaa, tarttua käsin kiinni', 'saada käsiin', mahdollisesti myös 'pitää käsin kiinni'.

Agricola: Sille aialla pite kymmenen Mieste caikinainist Pacanain kieliste *käsittemen* yhden Iudalaisen Miehen waattenpaltan, ia sanoman Me tadhomma kieudhe teiden cansan. AT III 741—742 (tarttua, apprehendere). — Laurentius: Ei myös enkelit ole läsnä per circumscriptionem, niin kuin ihmiset, että taitaisiin *käsittää* ja ympärinspiirtää, sillä ei he ole ruumiit. SKK IV 272.

V i r o s s a on sanamme etymologisella vastineella *käsitada* -verbillä merkitykset 'unter Händen haben, mit der Hand untersuchen, in den Arm, auf den Schooss nehmen, herzen' (Wiedemann).

(2.) Vanhasta kirjasuomesta löydämme myös esimerkkejä, joissa *käsitää* -verbiä on käytetty merkitsemään elävien olentojen 'kiinni tavoittamista', 'kiinni saamista' ja myös järjestelmällistä pyydystämistä.

Agricola: *Käsitetket* meille Kettua, pienet Ketut iotca raiskavat Winatarhat. III 129.

Forseen (RVL v. 1759): Carhun, sudhen etc. . . . nijn myös cotcan, haucan etc. . . . mahta ioca mies syytöinnä ambua eli satimilla *käsitää* (RVL 106). — Frosterus (1791): me *käsitämme* weden sywydestä kalat ja eläimmet. (Hyö. hu. 40.) — Lönnrot: *käsitää* verkolla. — Koskimies: Ei pikaisuus muussa kelpaa kuin kirppuja *käsitäessä*.

Frosterus, joka suosii tätä verbiä erityisesti 'pyydystämisen' merkityksessä, käyttää sitä analogisesti eläintenkin tavasta ottaa kiinni saaliinsa: ovat myös annetut kullekin [eläinten] laadulle ne jäsenet, joilla he parhaiten taitawat sowelian ruokansa hankkia, löytä, *käsitä* ja nautita (Hyö. hu. 57). Huomattakoon, että näissä esimerkeissä ei siis enää tunnu *käden* merkitysväri.

Agricolasta on erityisesti mainittava, että hän sijoittaa mielellään tämän verbin Raamatun kohtiin, joissa puhutaan kuvallisesti ihmisten pyydystämisestä verkoin ja pauloin: hen [jumalaton] wäghy ette hen sen Radolisen *käsitteijs*, Ia hen mös henen *käsitte*, wetein henen werckohonsa. — Heiden Ialcans on *käsitetty* sijne werckosa, ionga he wirithit. — Ja edel-

leen seuraavaan tapaan: he . . . paulatan ja *käsitetään* wärille Opilla. — Näissä on siis selvästi tuntuva merkitys 'pyydystää', joka näkyy olleen Agricolan suosima.

(3.) Kun objektina on ollut henkilöä tarkoittava ilmaus, on *käsittämisen* 'kiinniottamisen' merkityksestä siirtynyt merkitsemään 'pidättämistä', 'vangitsemista'. Tällaisia esimerkkejä on hengellisistä teksteistä runsaasti. Se vastaa Vulgatan *comprehendere*, *apprehendere*, Lutherin *ergreifen*, *greifen*, ja Olauksen *grijsa*, *tajsa fatt*-verbejä.

Agricola: Ia cuin he henen [Jeesuksen] wlosweit, *käsitit* he yhden Simonan Kyreniast . . . ia panit Ristin henen pälens. (Luuk. 23: 26, II 237.) — Sille samalla ajalla, otti Herodes Kuningas monicachtoi ['monia'] kijni Seurakunnasta pijnataxens. . . . nin hen mös pysi Petari *käsitte*. . . . Coska hen nyt oli henen *käsittenynt*, pani hen henen Fangiuxen. II 345. — Nämä ja eräät muut kohdat ovat säilyneet pääasiallisesti samoina vielä Lizeliuksen jälkimmäisessä Raamatussa (1776), mutta uusia tapauksia ei ole tullut.

Agricolan käytön suhteen on syytä huomauttaa, että *käsittää* 'pidättämisen', 'vangitsemisen' merkityksessä ei ole hänellä suosituin verbi, vaan hän käyttää mieluummin ilmauksia *ottaa kiinni*, *ruweta*, *ottaa vangiksi* jne. Mainittakoon vain, että A:n UT:ssa on käytetty ainoastaan kolmesti verbiä *käsittää* tässä merkityksessä, mutta muunlaisia ilmauksia on ainakin 18; suosituin on *ottaa kiinni* (10 kertaa).

Erittäin opettavaa on vertailla vanhimpien lainsuomentajiemme suhtautumista *käsittää*-verbin 'vangita'-merkitykseen. Agricolan aikalainen Herra Martti, joka ensimmäisenä suomensi Kristoffer-kuninkaan maanlain (n. v. 1548), käyttää tätä verbiä »Tahtotapon kaarella» kaikkiaan 13 kertaa. Esim. Cosca miehen tappaia laillisesti *käsitetään*, . . . SKM II¹, 151: 16—20. Nytt *käsitetään* molemmat sekä waras että warkaus [= 'varastettu tavara']. SKM II¹, 179: 7—13. Kaikkiaan on vangitsemista merkitseviä ilmauksia samassa kaarella 22, joten *käsittää* on niistä suosituin.

Noin 50 v. myöhemmin valmistui Ljungo Tuomaanpojan saman lain suomennos. Siitä olen huomannut vain yhden tässä mainittavaksi kelpaavan esimerkin, ja sekin merkitsee 'teosta tapaamista'. Sen sijaan Abraham Kollanius, jonka lainkäännös valmistui 100 vuotta Martin käännöstä myöhemmin, käyttää sitä, mutta paljon harvemmin. Niinpä vastaavassa kaarella, jossa Martilla oli 13 kertaa *käsittää* 'vangitsemisen' merkityksessä, Kollaniuksella se esiintyy vain neljästi. Martti siis käyttää sitä merkityksessä 'vangita', Ljungo ei käytä, ja Kollanius, myöhäisin näistä kolmesta, horjuu molempien edustustapojen välillä.

(4.) Lounaismurteiden alueelta ja erityisesti Turun pohjoispuolelta voidaan todeta aivan ahdasalainen ja omaan suuntaansa käynyt puheena-

olevan verbin merkityksenkehitys. 'Kiinni ottamisen' ja 'kiinni tavoittamisen' merkityksestä *käsittää* on joutunut merkitsemään 'takaa ajamista', johon nimenomaisen maininnan mukaan ei riitä enää pelkkä takaa-ajo, vaan käytetään väijyntää, juonia ja kavaluutta: Koeraki *käsitti* siäl jänest et [ajoi jänistä]. (Pöytyä.) — Vaik kuik käsitas ni ei kiines saa [kissa lintua] (Pyhämaa). Polisk *käsittävä* varast [ibidem]. Taivassalosta taas on esimerkki, jonka mukaan änkyyttävästä sanotaan: *käsittä sanatas*. Onhan sekin jonkinlaista 'kiinni tavoittelemista'; vrt. toisten murteiden *tavoittaa* (*puhetaan*) 'änkyttää'.

Tällaisissa yhteyksissä verbiin *käsittää* on assosioitunut niin kiinteästi merkitys 'ajaa', että sitä samoilla seuduilla voidaan käyttää paitsi 'herättämisestä' myös sellaisesta takaa-ajosta, jossa on päämääränä 'h ä t y y t t ä m i n e n' eikä ollenkaan 'kiinni tavoittaminen': Lu-attoho mnä nek käsiti ['ajoin lehmät']. (Pyhäranta.) — Menes käsittämä lamppap pois oraspellost. (Mynämäki.) — Se merkitsee myös palvelijan 'häättämistä': isänt käsit sen [huonon rengin] ti-ähes. (Pyhäranta.) — Piätlä *käsi* piikas pois. (Taivassalo.) — *Käsittää* saattaa merkitä myös eläinten, esim. hevosen, tai ihmisten 'paboinpitelemistä'.

Kun kirjasuomen ja aito lounaissuomalainen merkitys joutuvat rinnan, saattaa syntyä sanaleikkejä: »Es sä käsit mnu», sano Huitla trenkkiäs. — »Kyl mä sum perkelen käsitä», sano trenk, ja ott kirven kättes ja läks isänttä *käsittämä* ['ajamaan takaa'].

(5.) Mielenkiintoisinta tässä lounaismurteiden omalaatuisessa *käsittää*-verbin käytössä on kuitenkin, että siinä verbi on kiinteästi pysynyt lähellä konkreettista 'kiinniottamista'. Samoilta alueilta on nimenomaan mainintoja, että merkitys 'ymmärtää' on uusi. Joudumme myöhemmin toteamaan, että itäisemmiltä murrealueilta ei ole mainintoja tähän suuntaan viittavasta käytöstä. Huomattakoon myös, että seudut, joilla konkreettinen merkitys on parhaiten säilynyt, ovat kulttuurimme kehdon vieressä ja siis voimakkaimman ja pitkäaikaisimman kirjallisen ja sivistyksellisen vaikutuksen aluetta. Tämä todistaa, että murteemme ovat jo vanhastaan eri tavoin käyttäneet ja kehittäneet tätä verbiä. Tämä selittää myös Turun ja Rauman välimalta kotoisin olevan Martin, pohjalaisen Ljungon ja satakuntalais-hämäläisen Kollaniuksen erilaisen suhtautumisen verbin 'vangita'-merkitykseen. Kirjailijan *koti murre* on ollut määräävä, kronologisilla seikoilla ja kirjallisella käytöllä on pienempi merkitys, mikäli tässä tapauksessa ollenkaan.

*

'Pyydyttämisen' ja 'vangitsemisen' merkitysten yhteydessä jo huomautettiin, että *käsittää*-verbin merkitys ja sen kehittyminen riippui siitä,

millainen ja missä asemassa objektin tarkoittama esine oli (eläin, ihminen). Verbi on voinut myös alkuperäisestä 'käsiin saamisen' merkityksestä siirtyä ilmaisemaan pelkkää 'saamista', jossa tässäkin 'käden' merkitysväri on tuntumattomissa.

— Kollanius: olemme me . . . andanet, ne caicken wanhemmat ia totisemat Lakikirjat ylös ehdziä cuin me olemme tainnet *käsittä*. SKM III 4: 6 — Lönnrot: Wiimeisen kirjanne olen käsittänyt ja mielelläni nouwan, mitä siinä pyywättä. Mehiläinen 1836, marraskuu. — Sananlasku: Kaikki rahan käsittävät, vaan ei puoletkaan pidä.

Mutta jos saaminen tapahtuu etsimisen tuloksena, on verbillä 'löytämisen' merkitys. Esimerkkejä:

Mistee sinä käsität nuo hyvä kapustapuu? (Virtasalmi.) — Käsitin nämä kuokat liiterin orrelta. (Kerimäki.) — Tiädäks snää et mist mahdais sianporssai käsittää? [löytää, saada ostaa'.] (Lappi Tl.) — Hain Mattia ja käsitin hänet uunilta makoomasta. (Pomantsi.)

Eräänlainen löytämisen merkitys on seuraavissa aviopuolison saamista tarkoittavissa virkkeissä:

Siä taisit hyväm miähen käsittää. (Iitti.) — Valkealasta olen kuullut *käsittää* -verbin paitsi 'ymmärtämisen' merkityksessä ainoastaan seuraavassa yhteydessä: Miehen sekii [tyttö] nyk käsitti [halveksivassa sävyssä ja tarkoittaa: kylläpä sai huonon miehen]. Sama lausekaava on pohjana seuraavassa Walleniuksen ruumissaarnan kohdassa, vaikka sopivaisuussyyt ovat vaatineet »vaimon» tilalle tyylillisesti arvokkaamman sanan:

on hän [vainaja] colmannen kerran *käsittänyt* Christillisen Awiorackauden, ja walinnut rackaxi puolisoxensa sen hywillä Awuilla lahjoitetun Matroonan. RS 62.

Edelleen on varsin usein objektina paikka tai toimi:

Sinä et taennu *käsittää* hyvvee onkpaekkoo, koska saet nuo vähä kaloja. (Rantasalmi.) — Minkäläese paeka lie *käsittännä* itelleen [kuoleman jälkeen] (Maaninka). — Käsitti hyvän homman. (Hankasalmi.)

Salmelaisen satujen tavallisimpia sanontatapoja on *käsittää onni*:

kotiin tultuansa puhui hän heti vaimollensa, minkä onnen hän oli *käsittänyt*. . . . saat tait tietää, joista hyvän onnesi *käsität*. — Samanlainen sanonta tunnetaan myös Nivalasta: sielä [Amerikassa] se onnesak *käsitti*.

Kuinka pitkälle loitontuminen 'käsiin saamisesta' pelkkää 'saamista' kohti on vinyt, siitä erinomaisena esimerkkinä mainittakoon seuraava litistä muistiinpantu: En tiäläm mistä se [maanpaikka] alhon nimen on *käsittännny*. — Tällaiset murre-esimerkit ovat tietenkin aivan viime vuosilta, mutta ne ovat niin kansanomaisen tuntuisia, että on aivan aiheetonta lähteä etsimään niiden 'saada' -merkityksille vieraita esikuvia.

Myös kirjasuomesta aina Agricolasta lähtien löydämme esimerkkejä, joissa tällä verbillä on abstraktinen 'saamisen, saavuttamisen' merkitys. Ei ole vähintäkään epäilystä, ettei seuraava Agricolan ilmausmuoto olisi täysin 1500-luvun suomen kieltä vastaava: ne iotca Kijstassa iooxevat, caiki tosin he iooxevat, waan yxi Palcan ennettä? Ioskata nyt nin ette te *käsitteisitte*. 1 Kor. 9: 24. — Mutta eihän oikeastaan ole mitään oleellista eroa tämän ja seuraavien esimerkkien välillä, vaikka objektia ei niissä varsinaisesti saadakaan »käsiin» niinkuin ehkä jokin juoksupalkinto.

Agricola: coska he caiki uskotut ja toiuotut cappaleet ouat pänens Taiuasa *käsittänyet*. II 484. — anna meille . . . sinun lupauxes *käsite*. I 419. — Ilon ja Riemun he *käsitteuet*. III 112, 481. — Campa yxi hyue Campaus Vskossa, *käsite* site ijancaikista Elemete, . . . ette he *käsitteisit* ijancaikisen Elemen. II 584. — Mutta ette mine ne wnhottaisin, iotca selien taa ieuet nijte teudhelisemet *kesitteisin*. I 467. — waan *käsittekem* Iumalan Laupius uskolla. III 296.

Nämä kaikki ovat Agricolan esimerkkejä. Ne ovat mielestäni täysin analogisia paikan, onnen ja nimen »käsittämisen», saamisen kanssa. Se, että objektina on kirjasuomen esimerkeissä ollut vain hengellisiä arvoja, johtuu tekstien laadusta. — Samanlaisia esimerkkejä kuin Agricolalta on Westhiltä, Juustenilta, Hemmingiltä, Walleniukselta y.m.

Kun edellisten kaltaisissa esimerkeissä oli objektina jokin hengellinen arvo (palkka, lupaus, Kristuksen kaltaisuus, kunnia, laupeus, ilo ja riemu, iankaikkinen elämä, vanhurskaus tms.), on seuraavissa vanhan kirjasuomen esimerkeissä *käsittää* -verbin objektina jokin puhtaasti henkistä arvoa osoittava sana: oppi, tieto, tms., ja verbi *käsittää* joutuu tällöin merkitsemään 'saada tietää', 'saada oppia':

Agricola: Ette mine lwlen sen olluexi yhden toimelisen hyuen Miehen, ioca mwtomat puhet ombi Apostoleidhen Opetuslapsilda *Käsitenyt* [kuulut] ia on sijtte Paperin päle kirioitellut. II 637.

Salamnius:

Cuulioita Cansa [myös] catsoi
Cuinga Saarnasta *käsitit*
Ottawat opin parahan.

Gezeliuksen kirje (1687): Ette te myös taida Wenäjän Pappelda mitän sijtä [uskonopista] *käsittää*, sillä ei he taida teitä opetta eli te heitä ymmärtä.

Becker: Monta Suomalaisten wanhaa tapaa ja wiisautta *käsitetään* niistä [vanhoista runoista']. TWS 1820, 10: 2.

Luetellut esimerkit sisältävät vielä selvän viittauksen, mistä tai keneltä on saatu se, mikä »käsitetään», s.o. vastaanotetaan, omaksutaan. (Opetuslapsilta, saarnasta, papeilta, runoista.) Seuraavissa taas tehostetaan, että »käsittäminen» tapahtuu *s i e l u n k y v y i n*:

Agricolan UT:n reunahuomautuksia: ierghielisen se on Hengellinen reeska, quin ombi Euangelium, ioca *uskolla käsitetän* ia ei Rumilisella taidholla. Sille ette sen cautta saastainen reeska tulepi. II 603. — Ei kengän taidha tete wtta Euangeliumin oppia vanhalla lihalisella sydhemelle *käsitte*. II 47.

Hemminki:

Taito ei täs *käsitä*,
Ei ymmärys tiedhä. Laulud 64.

Wallenius: Ia cosca hänen Nuorudens Cuckainen ja *Iärjen käsittäminen* wahwistui ja enäni. RS 59.

Huomattavia ovat myös konsosiaatiot *kuulla ja käsittää* tai jokin muu vastaanottamista ilmaiseva verbi + *käsittää*, joita on jo Agricolasta lähtien, mutta jotka ovat karakteristisia nimenomaan Sorolaisen kielelle.

Agricola: madhajsijn *cuulla* ia *käsitte* sinun pyhet sanas. I 628. — Sorolainen: nijn he sen swreman hedhelmän cansa taitawat *cuulla* ia *käsittää*, mitä saarnasa saarnataan ia opetetan. — lapset ia muut ensist oppiwaitset eij taitanet cohta *käsittää* ja *wastan* otta sitä corkiata oppia. Katkismus, esipuhe. — Edelleen Sorolaisella on *käsitä ja ulgospoimia, tuta ja käsittä, oppia ia käsittä*. Agricolalta, Sorolaiselta ja Speitziltä on myös konsosiaatiota: *muistaa ja käsittää, tietää ja käsittää*.

Kaikissa näissä esimerkeissä on siis vielä tuntuvana 'saamisen', 'vastaanottamisen' merkitysväri.

Kuitenkin jo Agricolan, Sorolaisen Florinuksen y.m. vanhan kirjasuomen viljelijäin teksteissä on myös tapauksia, joissa esiintyy rinnakkain *ymmärtää ja käsittää*. Varsinkin Sorolainen suosii tätä konsosiaatiota: se Christillinen oppi sijnä [katkismuksessa] nijn yxikertaizest edespannan, että lapsetkin sen taitauat *ymmärtä ja käsittä*. Katkismus, 2. — [Jeesus on] Sarnanut yxikerraisesta . . . senpäle että caicki sen piti *käsittämän ja ymmärtämän*. Post. I 431. — ja waicka eij me taida *ymmärtä eikä käsittä* Iumalan sana cohta, cosca se meidän edesäm saarnatan. Post. I 290.

Nimenomaan Sorolaisesta on huomattava, että hän käyttää erittäin runsaasti verbiä *ymmärtää*, harvemmin verbiä *käsittää*, mutta kun hänen teksteihinsä suorastaan kasautumalla kasautuu *ymmärtää*-verbejä, silloin hän aivan kuin tautologiaa välttääkseen käyttää myös verbiä *käsittää*; esimerkki:

ia cosca eij he *yymmärtänet* mitä sanottin, niijn he kysyit, cuinga heidän piti sen *yymmärtämän*. Näiden tygö hän sano, Teille on annettu tuta Jumalan waldacunnan salaisuus, cuin hän tahdois sano: Teille jotca tahdotta oppia ia tietä ulgostoimituxen ia oikian *yymmärryksen* tämän wertauxen päälle: Teille minä tahdon sen ilmoitta ia opetta. Taiwan waldacunnan Salaisuuden cautta hän tässä *yymmärtä* caicki taiwahiset ia hengelliset lahiat, cuin on: Syndein andexi andamus . . . ia cutzutan Salaudexi Sentähden, ettei me meidän järken cansa nijtä taida *käsittä*. Post. I 441—442.

Luetellut esimerkit osoittavat, että *käsittää*-verbiä on siis jo 1500— ja 1600-luvulla käytetty ilmaisemaan tietosisällysten vastaanottamista. Sen esiintyminen *yymmärtää*-verbin rinnastusparina osoittaa myös, että sen merkitys on ollut suunnilleen sama kuin tämän, sillä vaikea on antaa näille konsosiaation osille eri merkityksiä.

Jo Agricola käyttää *käsittää*-verbiä yksinäänkin 'yymmärtämisen' merkityksessä ja täydellisesti tämän synonyymina: Sille se loonolinen inhiniinen ei ymmerdhä miteken Jumalan hengestä, Sille se on henelle yxi hullus, ia ei taidha site *käsite* [et non potest *intelligere*].

Erityisesti on syytä huomauttaa, että hän käyttää sitä teksteissä, joita on pidettävä alkuperäisinä eikä siis käännöksinä, joihin se olisi voinut joutua vieraan kielen sisäisen kielimuodon vaikutuksesta. Esimerkkejä tästä: Sille *käsite* täte Texti hyuesti, ette henesse alaspainetan caiki tekoin ansiot ia kerskaus Toiste. (A:n reunahuomautus, II 426. 1642 R. samoin.) — Sille etpe sine taida omalla wiisaudellas eli toimellas site *käsite* ia ymmerte, quinga se tulepi, ette sinun pite cooleman, ia quitengin sen cautta eleuexi tuleman . . . Ia ehke sinun rumijs wiele mätenepi, ia madot sen ylessöisit, teuty sen quitengi wijmeisne päiuene ylesnosta. Sencaltaisita ei taida sinun toimes *käsite*, waan ainoa wsko sen *yymmertepi*. III 69.

Wiele Bibliast mwdh tulisit,
ios nemet otoliset olisit.

— — — — —
Sen Aian vskon pian tuleuan,
ette Somen kiriaain ielkin tutketan.
Van tuskal ne silloin *käsiteteen*,
iotca nyt Monilda hylieteen. III 720.

Syuet, se on, [Jumalan ajatukset ovat] nin Ihmeliset, iolla hen meite autta Ette yxiken Inhiniinen site *käsite* taidha eli aiatella. (Reunahuom. III 347.) — Käännöksiä: Mine aiattelin sen pereste, Ette mine site [että jumalattomat menestyvät ja nuhteeton saa kärsiä monenlaista tuskaa] *käsiteisin*, Mutta se oli minulle sangen raskas. Ps. 73: 16. III 315. — Vulgata: (72:16): Existimabam, ut *cognoscerem* hoc, labor est ante me. —

Sencaltainen *Tieto* ombi minulle ylenihmelinen ia ylencorkia, Eipe mine woi site *käsitte*. Ps. 139:6, III 420. — Vulgata (138:6): *conforta est, et non potero ad eam*. — 1932 VT: ylen korkea *käsittääkseni* sen.

Viimeksi esitetyt otteet mielestäni täysin selvästi osoittavat, että Agricola varsin itsenäisesti, välittömästi vieraasta vaikutuksesta riippumatta on käyttänyt *käsittää* -verbiä myös komplisoituneiden suhdetilojen 'ymmärtämisen' merkityksessä.

Huomiota ansaitsee myös seuraava vertailu. Uuden Testamentin käännöksessään Agricola kirjoittaa: Senpäle ette te madhaisitte *ymmertä* caikein Pyhein cansa, mikä se Lauius ia se pituus, ia se syveys, ia se corceus olis. Ef. 3:18, II 537. — Vastaava kohta on latinassa ja saksassa seuraavasti. Vulgata: *ut possit comprehendere cum omnibus sanctis*. Luther: *dass yhr vermuget begreyffen mit allen heyligen*. — Rukouskirjassa on kuitenkin kohta, joka liittyy tähän: *Ette me caikein pyhein cansa käsitteisim, mike olis se pituus ia Laawius, se syweys ia corkius*. I 473.

Tässä on siis UT:n *ymmärtää* -sanan tilalla Rk:ssa *käsittää*. Teokset ovat A:n alkutuotantoa, sanat synonyymeja. Myönnettävä tosin on, että hän käyttää tällaisissa tapauksissa mieluummin verbiä *ymmärtää* kuin *käsittää*. Niinpä sellaisissa UT:n kohdissa, joissa nykyisessä käännöksessä on *käsittää*, latinassa verbit *intellego, nescio, ignosco* ja saksassa *merken, verstehen, vernehmen*, Agricolan käännöksessä on *ymmärtää* (Matt. 15:17, 16:11, Mark. 4:13, 9:32, Luuk. 9:45, 18:34, 24:45). Mutta myös *comprehendere* (saks. *begreifen*) on voitu kääntää *ymmärtää* -verbillä ja *intellego käsittää* -verbillä.

Kaiken edellä esitetyn perusteella pidän selvänä, että Agricola on käyttänyt synonyymeina verbejä *käsittää* ja *ymmärtää*.

Jossakin määrin erilainen toteamus on tehtävä muiden 1500—1700-lukujen kirjailijain suhtautumisesta näihin verbeihin. Sorolaisen saarnojen esimerkit ovat erittäin valaisevia. Hänhän käyttää *käsittää* -verbiä yhtä mielellään *kuulemistä, vastaanottamista, «ulospoimimista»* kuin *ymmärtämistä* tarkoittavien sanojen rinnalla tai sitten karttaakseen tautologiaa tai käyttää sitä Agricolan mallin johtamana. Juusten, Elimaeus, Speitz, Lizelius (Tietosanomat) ja Frosterus käyttävät melkeinpä poikkeuksetta verbiä *ymmärtää* kyseessäolevasta sieluntoiminnasta. Maskun Hemmingin virsikirjasta on kaksi esimerkkiä, joissa *käsittää* merkitsee selvästi ymmärtämistä.

Paidz tahdhotas ei mull mitän tapaht,
Tämä tieto mull tarpelinen,
Ia on ylön ihmelinen,
Sangen kans corkja, callis, hyvä,

Ylidz käi ymmärryst syvää
Tietoo, taitoo, tecoos, ihmeis,
Tunnustan en voi käsittää täs. Vk. 50 b. (Kurvinen 53.)

Ei ole yhtäkän viisautta,
Qvin käsittää tämän taick maine

[= 'mainitsee'. On kysymys siitä, että Jumala antoi poikansa ihmisten pelastajaksi]. Vk. 756. (Kurvinen 71.) Vastaava kohta v:n 1701 Vk:ssa:

Ei ole yhtäkän wijsautta
Cuin käsittää tämän woine.

Agricolan käyttö ei näin ollen ole päässyt välittömästi huomattavalla tavalla kirjasuomen yhteisomaisuudeksi. Parhaiten on *käsittää*-verbin henkisen merkityksen käyttöä edistänyt Sorolainen monilla rinnastuksillaan.

Käsittää-verbiä lähellä on sen edelleenjohdannainen, karitiiviadjektiivinen **käsittämätön**. Yleisimmin se esiintyy hengellisessä kielenkäytössä Jumalan ominaisuuksien attribuuttina: Jumalan käsittämätön rakkaus, laupeus, armo jne. Eri kirjailijat käyttävät tätä varsin eri määrin. Niinpä Agricola, jolla oli *käsittää*-verbi henkisissä merkitystehtävissä, käyttää ihme kyllä tätä perin harvoin. Yhtä lukuunottamatta kaikki esimerkit ovat Messun samalta sivulta, siltä, jolla on synnintunnustus (Minä vaivainen syntinen). Ja yksi on Rukouskirjasta, mutta se on asussa *käsimätöin*: O Iumala caikiwaldias, sanomatoin, ja kesimetöin loonostas. I 641. — Sensijaan esim. Juusten käyttää sitä usein. Samoin Frosterus, jonka kielenkäytössä erittäin voimakkaana tuntuu hengellisen kielen vaikutus. Ainakin Frosterukselle, joka yleensä käyttää *käsittää*-verbiä 'pyydystämisen' mutta ei ole halukas käyttämään sitä 'ymmärtämisen' merkityksessä, on hengellisestä kielestä syvästi mieleen jäänyt *käsittämätön* (huomattakoon Frosteruksen suuri nöyryys ja hartaus!) jouduttanut itse *käsittää*-verbin henkistä käyttöä. Seuraavassa esimerkissä, jonka tapaisia on vain 3 Hyö. hu:ssa, on näin laita: Tässä puuttuvat meidän ajatuxen, me seisahdumme hämmästyxeen ja en me ollengan taida *käsittää* taiwan awarutta, tähtein korkeutta, suurutta ja paljoutta. Tundekam . . . että meidän Jumalan on *käsittämätöin* Jumala.

Mitkä kaikki tekijät ovat olleet vaikuttamassa ja millaisia väliasteita elävä puhekieli on sisältänyt, siitä saamme kirjallisista muistomerkeistä vain aavistuksen. Onko esim. ihmisen muistamistoiminnalla ja siihen liittyvällä sanojen käytöllä ollut osuutensa kehityskulussa, on jäänyt esimerkkien puutteessa toteamatta. Viittauksen siihen suuntaan saamme nyky-

kielestä. Valkealassa olen kuullut sanottavan, kun yritetään palauttaa mieleen jotakin nimeä tai asiaa: »Kielen päällä pyörii, mut ev vaan saa kiinne». Kun palautamme mieleemme, että myös *käsittää* -verbillä oli merkitys 'ottaa kiinni' ja toisaalta, että viron verbi *mõista* (etymol. = suom. *muistaa*) on merkitys 'ymmärtää, käsittää', saamme aavistuksen ehkä hyvinkin tärkeistä tekijöistä. *Käsittäminen* eräässä kehitysvaiheessaan ei nähtävästi ole ollut ulkoapäin tulevien henkisten arvojen 'kiinni ottamista, kiinni saamista', vaan ehkä myös oman muistivaraston jälkien monesti hyvin vaivalloista ja hankalaa kiinni saamista, tavoittamista, tajuntaan palauttamista.

Edelleen on syytä huomauttaa, että ilmaustyyppi *on kädessä* on myös loitontunut alkuperäisestä konkreettisesta merkityksestään. Niinpä on yleisesti tuttu sananlasku: »Hätä *kädessä*, häät pivossa, sulhanen tiellä tietämättömällä». — Iitti: Pitäis olla [mattoja kudottaessa] tieto *käles* mihkä ne tulee. — Laihia: mun *kärehnäni* soon minkäläasta ruakaa te syärä saatta. — Kirjallisuudesta: Salmelainen: Miehillä hätä *käteen* siitä. — Sorolainen: ia se aica io oli *käsissä*. — Tammelinus: kaikkein Cappalden Loppu tarjondele ja *Käsis* on. — Agricola: Mutta caiki rangaistus, coska hen on *käsis* ei se näghy yeten meille Ploxi, vaan Murhexi. — . . . ia ettei yeten Syte *käsis* ole. — Tällaisissakin tapauksissa on alunperin havainnollinen, konkreettista seikkaa tarkoittava ilmaus loitontunut alkuperäisestä funktiostaan abstraktista kohti. — *Käsissä oleminen* ja *käsittäminen* ovat läheisesti yhteen kuuluvia ilmauksia, ja kehityskulun suuntakin on selvästi paralleelinen.

*

Kuinka sitten lopullisesti on ymmärrettävä *käsittää* -verbin merkityskehitys, jonka olemme todenneet monisäikeiseksi ja useaan suuntaan haarahtavaksi? Onko syytä yhdistää sen kehitys ruotsin *begripa*, saksan *begreifen*, ranskan *comprendre* ja latinan *comprehendere* -verbeihin ja sijoittaa se ajallisesti renessanssiin? Muistettakoon, että tämän liikkeen alkusyysäksenä pidetään 1453 tapahtunutta Konstantinopolin valloitusta. Sadassa vuodessa olisi kehitys monen korkean, kieliä erottavan raja-aidan yli kuljettuaan ennättänyt Suomeen.

Edellä luetellut esimerkit mielestäni kyllin selvästi todistavat, että *käsittää* -verbin nykyinen merkitys 'ymmärtää' on alkuperäisestä 'käsiin saamisesta', pelkän konkreettisten ja sitten abstraktisten seikkojen 'saamisen', 'tiedon, opin tms. saamisen', 'tiedon tms. omaksumisen' ja toisaalta 'käsin kiinniottamisen', 'pyydyksin tms. välinein kiinniottamisen', 'aistein havaitsemisen' (*kuulla ja k.*) ja lopulta 'sieluntoiminnoin järjellä, ymmär-

ryksellä tapahtuvan vastaanottamisen' tietä joutunut nykyiseen tehtäväänsä merkitsemään olioiden keskinäisten, reaalisten tai ideaalisten yhteyksien tajuamista. Kehitysketju on ehyt — analogiamallit liittyvät rengas renkaalta kiinteäksi ketjuksi. Vieras vaikutus ei ole ollut, sen ei ole tarvinut olla määräävää laadultaan. Avoinna ovat vielä kysymykset, milloin, missä (murteiden vai syntyvän yleis- ja kirjasuomen piirissäkö) ja mistä syystä kehitys on joutunut tälle uralle.

Ensimmäisen ja toisen kysymyksen kohdalla kääntyy huomio vanhimpiin suomen kielen kirjaanpanoihin. Agricolan teoksista löydämme *käsittää*-verbin kaikkein konkreettisimmissa, mutta myös aivan nykyisten kaltaisissa abstraktisissa, henkisissä merkitystehtävissä. Tämä funktion moninaisuus on suorastaan hämmästyttävä, ja kysymys onkin siitä, mistä Agricolan *käsittää*-verbin eri merkitykset ovat peräisin.

Osoitettiin, että lounaismurteiden alueella nykyäänkin *käsittää*-verbin merkitykset ovat voimakkaasti konkreettisia. Tämän seikan vastakohtaksi on mainittava, että yhtä konkreettisia esimerkkejä ei ole muista murteista, mutta kyllä sellaisia, joissa sillä on merkitys 'löytää', 'saada' ja 'saavuttaa' (joku henkilö, aviopuoliso, paikka, nimi ja onni). Mainittakoon vain esim., että Sanakirjasäätiön kokoelmien Nivalan, Maaningan ja Iitin erittäin täydellisistä sanakokoelmista en ole löytänyt samanlaisia konkreettisia merkityksiä kuin lounaismurteista. Jos murteessa sellaisia esiintyisi, sanastaja kyllä nämä erikoisuudet olisi huomannut. Sama koskee omia Valkealasta tekemiäni havaintoja. On siis aivan ilmeistä, että nykyään on olemassa lounaismurteiden ja itäisempien murteiden välillä eroavuutta tämän verbin merkityksissä, eikä kirjasuomen vaikutuskaan ole kyennyt sitä tasoittamaan. Eri murteiden 'ymmärtää'-merkityksisistä esimerkeistä, joita en ole katsonut tarpeelliseksi esitellä, en uskalla väittää, ovatko ne puhtaasti omaperäisiä vai kirjasuomen vaikutuksesta syntyneitä.

Kun toisaalta tiedämme, että Agricolan kielessä esiintyy eri murteiden, nimenomaan myös itäisten aineksia, tekisi mieli otaksua, että Agricola on jostakin murteesta tuntenut *käsittää*-verbille, ellei suorastaan merkitystä 'ymmärtää', mitä en sitäkään pidä mahdottomana, niin ainakin jonkinlaatuista, pitkälle kehittyneitä 'vastaanottaa', 'saada'-merkityksiä, siis sellaisia ilmaustyyppisiä, joissa objekti on abstraktinen. Agricola käyttäjä, niinkuin esimerkkinä osoittavat, varsin rohkeasti tätä verbiä itsenäisimmässä teksteissään ja kääntää sillä jo Uudessa Testamentissaan latinan yksinomaan 'ymmärtämistä' merkitsevän verbin *intellego*. Tuntuu siis siltä, että Agricolalle merkitys 'ymmärtää' on tässä yhteydessä jotakin muuta kuin välitöntä v i e r a a n kielen vaikutusta. Jos siis lainasuhde tai vie-

raan kielen merkityksenkehitystä edistävä vaikutus olisi ollut tekijänä, se on sijoitettava Agricoolaa varhaisemmalle ajalle. Agricolan suorittamaksi kirjalliseksi lainaksi on *käsittää* merkityksessä 'ymmärtää' liian suosittu ja liian henkinen. Mikään ei kuitenkaan vielä tee mahdolliseksi koko pitkän keskiajan latinankielisen kouluopetuksen ja esim. latinankielisen Raamatun *apprehendere, capere* ja *comprehendere* -verbienvaikutusta tämän verbin merkityksenkehitykseen. Ilmeistä muutoin on, että Agricolan on ollut helpompi kuin monen muun, läntisemmiltä murrealueilta kotoisin olevan kirjailijan 1600- ja 1700-luvulla käyttää sitä henkisissä merkitystehtävissä. Sitä tuskin selittää muu kuin murre-edustusten, kirjailijan kielivaiston murreperustan erilaisuus.

Aivan ilmeisesti kirjallisen käytön vilkastuminen (huom. Sorolainen), erityisesti henkisiä toimintoja ilmaisevien termien kasvava tarve ja se, että *käsittää* -verbin rinnalla on esiintynyt yksinomaan abstraktista tarkoittava *käsittämätön* (Frosterus), on osaltaan jouduttanut 'ymmärtää' -merkityksen leviämistä. Nykyään *käsittää* on tieteellisessä kirjallisuudessa suositumpi kuin *ymmärtää* ilmeisesti juuri siksi, että sen rinnalle on luotu tärkeä sana *käsite*. Niinpä esim. Eino Kailan teoksessa »Sielunelämän rakenne» sivuilla 11—111 ovat suhteet seuraavat: *käsittää: ymmärtää* = 23:5. *Käsite* esiintyy samoilla sivuilla 47 kertaa. Lisäksi tulevat *käsitys* (21), *käsittämätön* (3), *käsitteellinen* (7), *käsittäminen* (11) ja *käsitellä* (10).

Jos yrittäisimme lopuksi vielä vastata kysymykseen, mistä syystä *käsitellä* on joutunut henkisiin merkitystehtäviin, miksi selvästi vanhemman *ymmärtää* -verbin rinnalle on syntynyt synonyymi, joutuisimme vieläkin vaikeamman probleeman eteen kuin äskeisissä tapauksissa. Tämän kysymyksen ratkaisu kietoutuu moniin yksilö- ja joukkopsykologisiin ilmiöihin, ja vasta sitten kun on tyydyttävästi selvitelty kielen osuus ihmisen ja ihmisryhmien sielunelämän osana, sieluntoimintojen havaittavana tuloksena sekä sieluntoimintoihin vaikuttavana, liikkeellepanevana tekijänä, vasta sitten voidaan ryhtyä vakavassa mielessä etsimään vastausta tällaisiin kysymyksiin.

Tällä hetkellä lienee varovaisinta liittää tämä ilmiö vain esimerkkinä monien samanlaisten joukkoon, tyytyä vain toteamukseen, että *käsittää* -verbillä on ollut voimakas dynaaminen tendenssi, niinkuin on koko *käsi* -sanaperheellä, ei ainoastaan suomessa, vaan myös monissa muissa kielissä. *Käsittää* -verbi on vain pisara siinä morfeemien siirtymisen virrassa, jonka kulku voidaan todeta, vaikka ei vielä tyydyttävästi selittä. Viittaen tässä yhteydessä vain prof. KNUT TALLQVISTIN tutkielmaan *Det obegripliga* (Studier tilegnade Franst Buhl, København 1925, s. 243), jossa hän esitte-

lee suorastaan yllättäviä paralleelitapauksia seemiläisistä ja indo-eurooppalaisista kielistä sekä suomesta.

Abstraktisiin merkitystehtäviin siirtyy alinomaa ja kaikissa kielissä morfeemeja konkreettisten seikkojen ilmausten piiristä. Eri kielten ilmaustapojen samanlaisuus ei voi likimainkaan kaikissa tapauksissa selittyä lainaksi, vaan täytyy olettaa sen johtuvan inhimillisten kokemusten ja niihin suhtautumisen, sekä ihmisten ympäristön että heidän ruumiillisen ja sielullisen olemuksensa ja reagoimistapansa kaikkialla vallitsevasta samankaltaisuudesta. On siis varsin todennäköistä, että vaikka suomen *käsittää*-verbin rinnalle ei olisi osunutkaan puheenaolleita latinan, saksan ja ruotsin verbejä, se olisi ilmankin voinut saada henkisen merkitystehtävän, ja siihen on liittynyt jo puhtaasti suomen kielen piirissä tendenssi siirtyä abstraktiseen ja puhtaasti henkiseen funktioon. Vaikka ei kielessä ole vallinnutkaan absoluuttinen ilmauksen puute, on kuitenkin ollut olemassa, niinkuin aina on, uusien tehokkaiden ilmausten tarve, ja voimme yhtyä TUULION suurpiirteiseen näkemykseen siinä, että tämä tarve renessanssin elähdyttämän henkisen elämän vilkastumisen jälkeen on käynyt yhä voimakkaammaksi ja on jouduttanut tämän verbin henkisen käytön leviämistä.

Arvo T. Inkilä.